

Píše Sabine Eschgfäller

(E*forum, 12. 08. 2020)

V roce 2018 vyšla v řadě *Bochumské prameny a bádání k 18. století hannoverského vydavatelství Wehrhahn Verlag* přepracovaná verze doktorské práce **Sarah Seidelové** (obhájena byla v německé Kostnici) **„Erfunden von mir selbst ist keine einzige dieser Geschichten“. August Gottlieb Meißners Fallgeschichten zwischen Exempel und Novelle** (Hannover: Wehrhahn Verlag, 2018) [„**Já sám jsem si nevymyslel ani jeden z těch příběhů“.** **August Gottlieb Meißner a jeho kriminální příběhy mezi exemplem a novelou**]. Hned na začátek je třeba zmínit, že se jedná o nepochybně důležitý příspěvek ke (znovu)objevení – nejen kriminálních příběhů – Augusta Gottlieba Meißnera (1753–1807). Tato publikace zřetelně ukazuje, o co všechno germanistické bádání dosud přicházelo.

Že vědecká literatura o tomto autoru přece jenom existuje – i když je velmi sporá –, autorka zmiňuje na počátku své knihy. Poukazuje na dle jejího soudu solidní vědeckou práci z roku 1894 rakouského germanisty Rudolfa Fürsta pocházejícího z Prahy. Jedná se nejspíše o Fürstovu dizertaci, která je výsledkem intenzivní práce s prameny a má deskriptivní charakter. Po Meißnerově smrti vydal Christoph Kuffner v letech 1814/1815 souborné vydání jeho díla. Mezi tímto počínem a Fürstovou vědeckou prací o Meißnerově životě a dílu se zřejmě dělo jen velmi málo nebo vůbec nic. Zásadní a nový zájem o Meißnera zaznamenáváme v podstatě až dvě stě let po jeho smrti: Seidelová podtrhuje význam vědeckých studií Alexandra Košeniny, který je od roku 1998 spoluvydavatelem *Zeitschrift für Germanistik* [Časopis pro germanistiku], a poukazuje na fakt, že zájem germanistů o všestranně talentovaného Meißnera lze spatřovat především ve snaze o jeho zařazení do kontextu dějin detektivní literatury. Za tímto účelem nejprve došlo ke znovuvydání některých jeho kriminálních příběhů (viz August Gottlieb Meißner: *Ausgewählte Kriminalgeschichten* [Vybrané kriminální příběhy]. Doslov napsal a vydal Alexander Košenina. Kleines Archiv des 18. Jahrhunderts. St. Ingbert: Röhrig Verlag, 2004), následovaly další, podrobné studie. Žádná z nich ovšem dosud nebyla tak důkladná a obsáhlá jako recenzovaná publikace.

Sarah Seidelová Meißnerovy kriminální texty velmi přesvědčivě a logicky analyzuje, čímž jasně vychází najevo jejich zábavný, poučný, a přitom vždy moralizující charakter. (Na str. 37 se autorka zamýšlí nad tím, nepřispěla-li právě skutečnost, že byl Meißner poetologicky tak úzce svázán s pozdním osvícenstvím, k tomu, že upadl velmi brzy v zapomnění – tato úvaha se zdá být velmi logická.) Přitom se tyto texty pohybují mezi ojedinelostí a exemplárností, stejně tak jako mezi dějepisectvím a básnictvím. Seidelová se v této souvislosti proto pochopitelně vyjadřuje k velmi podstatné,

všeobecné otázky překračující hranice epochy: jak v literárním bádání posuzovat téma fakticity literárních textů.

V důsledku komplexního nahlížení tohoto tématu autorka odkrývá diskurzivní pestrost okolností vzniku a vnitřních mechanismů těchto kriminálních příběhů, které ovšem tvoří pouze poměrně malou část autorova velmi obsáhlého díla ve 36 svazcích. Meißner, jenž byl „dělníkem slova“, tak před čtenářovým zrakem nabývá – dříve než se autorka ve třetí kapitole začne zabývat jeho kriminálními příběhy – pozvolna obrysů coby aktér své doby ale i osobitý spisovatel. To autorce knihy umožňuje vysvětlit bouřlivý úspěch tohoto spisovatele za jeho života, stejně jako okolnosti vedoucí k jeho rychlému zapomenutí. Seidelová upozorňuje, že Meißnerova přednášková činnost měla vliv na komplexnost jeho tvorby a specifické rysy jeho kriminálních příběhů; současně odhaluje spojitosti s rétorickými a estetickými názory, jež se (v souladu s představami vídeňského dvora) vzdalovaly Gottschedově a Gellertově literární koncepci a naopak přikláněly k literárně teoretickým úvahám Johanna Joachima Eschenburga. Konkrétní následky v souvislosti s Meißnerovou prací autorka publikace dále nerozvádí (soustředí se totiž na vysvětlení Meißnerových estetických představ). Těmito estetickými východisky se již ovšem – na rozdíl od intenzivnějšího výzkumu literárního díla – důkladně zabývali čeští vědci, přesněji olomoucký profesor estetiky Tomáš Hlobil, a autorka monografie na tento fakt opakovaně odkazuje.

Že byl Meißner po smrti marginalizován jako druhořadý autor (nebo právě jako autor „zapomenutý“), je problém, s nímž se při výzkumu německy psané literatury z území Čech a Moravy potýkají vědci u mnoha autorů a autorek. Meißnera ale můžeme zahrnout do oné menší skupiny autorů zapomenutých ať již právem či neprávem, již byli alespoň za svého života hojně čtení a také kriticky vnímání (v Meißnerově případě šlo např. o výtky nedostatečné originality nebo o domnělou relativizaci kriminálního provinění). Seidelová vychází z výzkumu Michaela Wögerbauera, popř. jeho transkripce Meißnerovy pozůstalosti, a na pozadí opožděné recepce odkazuje na téměř již tragický rys Meißnerova spisovatelského charakteru spočívající v jeho snaze ovlivňovat vlastní obraz a vlastní recepci, s níž očividně počítal.

Autorka recenzované publikace navíc ozřejmuje, do jaké míry se Meißner, jenž působil v letech 1785 až 1805 jako profesor estetiky a klasické literatury v Praze a byl členem zednářské lóže „Wahrheit und Einigkeit zu den drei gekrönten Säulen“ [Pravda a jednota u tří korunovaných sloupů], mj. aktivně podílel na tehdejší diskuzi o „pohnutí čtenáře“ (tzv. Rührungs-Diskurs), a tím se ve svém díle vyjadřoval k převratným změnám v tehdejším trestním systému. Do diskuze o autorství u spisovatelů se Meißner rovněž zapojil, přičemž zde u něj – což bylo možná typické – převažoval zájem estetický nad zájmem ekonomickým.

Jeho kriminální příběhy ukazují, jakým způsobem se v oblastech antropologie a právní vědy odráží tato souhra změn v rámci nového, osvícenského modelu práva a trestu; zrcadlení právního případu v postavě zločince Meißnerovi umožňuje – jak Seidelová dokládá – odkrýt s trestem související asymetrie mezi právními zásadami a skutečným

zločinem. Etická komponenta právního, popř. trestního diskurzu se jeví být součástí spontánní (a implicitní) autorčiny obhajoby přetrvávající aktuálnosti těchto kriminálních příběhů.

„Textově imanentní četba“ textů (kapitola 3.3) je jednou z nejpoutavějších věcí na této práci. Důsledkem takového přístupu jsou autorčiny velmi podnětné exkurzy odhalující, nakolik se Meißner účastnil také „prominentních“ literárních diskuzí své doby a v jaké míře je zahrnul do svého díla, jako např. debatu o Wertherovi a v této souvislosti svou recepci *Emilie Galotti*. Tematizování sebevraždy, popř. otázky rozhodování o vlastní smrti, náleží – jak autorka velmi přesvědčivě dokládá – u jeho kriminálních příběhů k jádru Meißnerova „ideologického“ konceptu, umožňuje mu formulovat jeho pochybnosti, např. ve vztahu k fenoménu bláznivého nadšení či bibliománie.

Autorkou zvolená strategie – čtenáře nejprve seznámit s diskurzivním prostředím, v němž se Meißner pohyboval – se prokazuje být velmi účinná, právě když si uvědomíme, s jak neutuchající akademickou pílí tento spisovatel pracoval na svých textech. Paradoxně se přitom jeho rétorické dědictví jeví jako jistý způsob balastu, který autora právě odsouvá do koutu epigonství. Seidelová ovšem umí vyzdvihnout i veskrze podstatná pozitiva: Meißner ve svých kriminálních případech vždy údajně vycházel ze „skutečných“ trestních a lékařských případů, které ale v rámci své osvícenské narativní strategie samozřejmě modifikoval; co je pro něj v kontextu tohoto žánru ovšem specifické, jsou pokusy učinit celého pachatele pro čtenáře viditelným či čitelným (Seidelová věnuje tomuto tématu celou podkapitolu, viz I, 4 „Celý pachatel“). Tyto příběhy různých případů dokladují jeho (opět: nikoliv jediné, ale důsledné) úsilí detekovat projevy toho, co člověka nakonec činí zločincem; dospívá k tomu tak, že – jak autorka formuluje velmi přiléhavě – „delikventovi propůjčuje hlas“ (s. 78), a místy také pomocí narativních technik. Užívá proto přímou řeč a nachází možnosti, jak ve svých příbězích, které překonávají hranice exemplu a směřují spíše k novelistickému vyprávění (viz podtitul knihy), vystopovat deviantní chování. Autorka se opírá o neustále nové příklady z textů, aby tuto tezi ilustrovala, přitom se ale nikdy neztrácí ve zdlouhavých popisech děje, naopak čtenáři poskytuje konkrétní, ucelené odkazy na to, kdy je obsah textů argumentačně relevantní.

Autorka systematicky odkrývá narativní strategie, jež Meißner využívá k dosažení svého cíle vzbudit ve čtenáři více soucitu a lidskosti. Přitom jeho užití induktivního a deduktivního vyprávěcího postupu pokaždé ukazuje, že rétorické pozadí právě tak sehrává centrální roli v pokusu přesvědčit čtenáře o jeho stanoviscích. Seidelová v jedné z dalších podkapitol o „Meißnerových kriminálních případech“ (viz II. kapitola) vyzdvihuje skutečnost, jak mnoho tomuto spisovateli jde o prostotu a o opakovaně postulovanou fakticitu vyprávění, když rozvíjí nějaký případ v dějové linii. V této souvislosti dále dochází ke zjištění, že se za přísnějším a progresivnějším vyprávěcím stylem skrývají i „ekonomické“ (str. 70) úvahy o výhodnosti v porovnání s právní praxí či zobrazovacími postupy.

Monografie podrobně ilustruje, v čem tkví jedinečnost Meißnerových kriminálních

příběhů, aniž by zatajovala jejich slabiny. Za obzvláště užitečnou považují autorčino diskurzivně analytické zacházení s texty, které tyto texty čtenáři představuje jako nikoliv pouze izolovaný, statický a senzacechtivý literární produkt na jedno použití; spíše se ukazuje, že v jádru tematizují nanejvýš aktuální otázky (některé jsme výše zmínili) a reagují na požadavky čtenářstva, které se stále ještě jasně projevují i dnes, v době zahlcení kriminálními seriály a pořady líčícími tzv. reálné zločiny.

Zdá se, že Meißner zřejmě skutečně unikl zařazení do skupiny druhořadých a zapomenutých autorů a že našel své místo nyní ve skupině nové – ve skupině „osvícených autorů bestsellerů“ (viz <https://www.saechsische.de/der-aufgeklaerte-bestseller-autor-3785593.html>, 25. 5. 2020). Zařazování do úzkých kategorií a kanonických seznamů se nám nemusí líbit – co když ale úklid těchto „šuplíků“ navrátí do knihkupectví, knihoven a do výzkumných institucí autora, který si to zaslouží? A co když opravdu může nová nálepka pomoci udržet jeho dílo v centru zájmu?

Dočteme se také o jakémsi nastoupení Meißnerova dědictví v osobě „básnického právníka“ Ferdinanda von Schiracha (viz Alexander Košenina: „Verbrechen“. In: Susanne Düwell / Andrea Bartl / Christof Hamann / Oliver Ruf (ed.): *Handbuch Kriminalliteratur: Theorien, Geschichte, Medien*. Stuttgart: Metzler Verlag, 2018) – Meißner, který dlouho zůstával neviditelný, má nyní dokonce přímého dědice.

Přeložil Lukáš Motyčka

Sarah Seidel: *„Erfunden von mir selbst ist keine einzige dieser Geschichten“*. August Gottlieb Meißners Fallgeschichten zwischen Exempel und Novelle. Hannover: Wehrhahn Verlag, 2018, (*Bochumer Quellen und Forschungen zum 18. Jahrhundert*; ed. Carsten Zelle, Bd. 10) 311 s.

www.ipsl.cz